

a z menšej cievky C_2 , tvorenej väčším počtom závitov tenšieho drôtu, takže jej odpor je veľký. Cievka C_2 , nesúca ručičku, môže sa otáčať v magnetickom poli nepohyblivej cievky C_1 , a roviny závitov obidvoch cievok v nulovej polohe prístroja sú na seba kolmé. Pri meraní svorky wattmetra sa pripájajú ku svorkám spotrebiča elektrickej energie a jej zdroja spôsobom zrejším z obr. 6.25. Pretože prúd v cievke C_1 sa potom približne rovná prúdu I v spotrebiči a prúd v cievke C_2 je úmerný napätiu e na jeho svorkách, na pohyblivú cievku C_2 účinkuje dvojica síl s momentom $D_m = keI \cos \alpha$, kde α je uhol pootočenia cievky C_2 z jej nulovej polohy v homogénnom magnetickom poli cievky C_1 . Keď sa prúd, ktorého výkon má byť zmeraný, mení s časom dost rýchle, cievka C_2 , vracaná do svojej nulovej polohy pružnou špirálou, ustáli sa v polohe, pri ktorej sa impulz momentu síl špirály rovná strednej hodnote impulzu momentu D_m magnetickej sily. Moment D_s dvojice síl vyvíjaných stočenou špirálou je úmerný uhlu pootočenia cievky α , $D_s = D_0\alpha$. Za rovnováhy, keď T je perióda premenlivosti meraného prúdu, je preto splnená rovnica

$$\frac{1}{T} \int_0^T D_s dt = \frac{1}{T} \int_0^T D_m dt = \frac{1}{T} \int_0^T keI \cos \alpha dt$$

a teda, keďže pri ustálenej polohe cievky C_2 moment $D_s = D_0\alpha$ aj uhol α sú konštantné, aj rovnica

$$f(\alpha) = \frac{\alpha}{\cos \alpha} = \frac{k}{D_0} \frac{1}{T} \int_0^T eI dt = \frac{k}{D_0} N$$

kde N je meraný stredný výkon.

Podľa tohto výsledku uhlová výchylka mernej cievky wattmetra je jednoznačnou funkciou stredného výkonu prúdu, a to bez ohľadu na to, či jeho časový priebeh je harmonický alebo zložitejší.

6.12. Transformátor. Dve cievky nachádzajúce sa blízko seba, obyčajne na spoločnom železnom jadre, tvoria transformátor. Keď totiž vinutím jednej cievky sa vedie striedavý prúd, v druhej cievke sa indukuje tiež striedavé napätie, podľa pomeru počtu závitov obidvoch cievok väčšie alebo menšie.

Nech je koeficient samoindukcie prvej cievky (primárneho vinutia) L_1 , koeficient samoindukcie druhej cievky (sekundárneho vinutia) L_2 , koeficient vzájomnej indukcie obidvoch cievok M . Ohmický odpor okruhu prvej cievky nech je ďalej R_1 , okruh druhej cievky R_2 .

Keď primárnej cievke je vnútené striedavé napätie $e_1 = e_{10} \cdot \sin \omega t$, pre-

chádza vinutím prvej cievky prúd I_1 , vinutím druhej cievky prúd I_2 . Tieto prúdy splňujú diferenciálne rovnice:

$$I_1 = \frac{e_1 - L_1 \frac{dI_1}{dt} - M \frac{dI_2}{dt}}{R_1}, \quad I_2 = \frac{-L_2 \frac{dI_2}{dt} - M \frac{dI_1}{dt}}{R_2}$$

alebo

$$L_1 \frac{dI_1}{dt} + M \frac{dI_2}{dt} + R_1 I_1 = e_1 \quad (1)$$

$$L_2 \frac{dI_2}{dt} + M \frac{dI_1}{dt} + R_2 I_2 = 0$$

Riešenie týchto rovníc nájdeme pre ustálený stav najrýchlejšie opäť tak, že pravú stranu prvej rovnice nahradíme komplexnou funkciou času $e^* = e_{10} \cos \omega t + i e_{10} \sin \omega t = e_{10} e^{i\omega t}$ a nájdeme komplexné riešenie takto upravených rovníc. Hľadané riešenie bude dané reálnou hodnotou imaginárnej časti riešenia komplexného. Pre komplexné prúdy I_1^* a I_2^* môžeme písať:

$$I_1^* = I_{10} e^{i(\omega t - \varphi_1)}, \quad I_2^* = I_{20} e^{i(\omega t - \varphi_2)}$$

$$\frac{dI_1^*}{dt} = \omega i I_1^*, \quad \frac{dI_2^*}{dt} = \omega i I_2^*$$

Dosadením do rovnice (1) dostávame:

$$\omega i L_1 I_1^* + \omega i M I_2^* + R_1 I_1^* = e_1^* \quad (2)$$

$$\omega i L_2 I_2^* + \omega i M I_1^* + R_2 I_2^* = 0$$

Z posledných dvoch lineárnych rovníc môžeme vypočítať I_1^* a I_2^* , resp. I_1 a I_2 . Indukovaná elektromotorická sila v sekundárnom vinutí je daná súčinnom $R_2 I_2$.

6.13. Dvojfázové a trojfázové systémy prúdov. Predstavme si, že dva rovinné závitov s rovinami odklonenými od seba o $\pi/2$ sa otáčajú v homogénnom magnetickom poli okolo osi, ktorá je na indukčné čiary poľa kolmá, uhlovou rýchlosťou ω . Začiatky závitov nech sú vzájomne spojené a prostredníctvom zberného krúžka pripojené ku svorke zariadenia S_0 ; konce závitov nech sú podobným spôsobom pripojené ku svorkám S_1 a S_2 . Medzi svorkami S_1 a S_0 , resp. S_2 a S_0 , budú potom s časom harmonicky sa meniace napätia:

$$e_1 = e_0 \sin \omega t$$

$$e_2 = e_0 \sin (\omega t - \pi/2) = -e_0 \cos \omega t \quad (1)$$